

Korset och Kronan

Nr 115/2022

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

S:t Martin och Svenska kyrkan (3)

Innan *Tom Hardts* och *S:t Martins* uppfattning presenteras skall vi stanna något inför kyrkosynen inom den s.k. lågkyrkliga väckelserörelsen som växte fram på 1800-talet (*nyevangelismen eller rosenianismen*). Bland konservativa grupper inom Svenska kyrkan fanns även där tidigt funderingar på en fristående luthersk kyrka. Särskilt väckte bildandet av *Skotska frikyrkan* 1843 stor uppmärksamhet. Då lämnade en stor grupp av präster och lekmän under ledning av prästen *Thomas Chalmers* (1780-187) den reformerta skotska folkkyrkan. Detta väckte stort uppseende i hela Europa och i Sverige samlades flera väckelseledare till överläggningar i kyrkofrågan, bl. a. missionären *Peter Fjellstedt* (1802-1881) och väckelseledaren *C.O. Rosenius* (1816-1868). Resultatet av

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

dessa samtal blev så småningom att man ändå valde att stanna kvar inom Svenska kyrkan men att man i stället bildade ett inomkyrkligt missionsorgan, *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen* (EFS).

”EFS bildades ... 1856 på initiativ av prästen *Hans Jacob Lundborg* verksam i Lindesberg, och med stöd av den store väckelsepredikanten och skribenten *Carl Olof Rosenius*. Syftet var att i en inomkyrklig organisation samla de människor som berörts av väckelsen, och därigenom fungera som ett alternativ till den framväxande baptismen.” (Wikipedia)

Rosenius verksamhet

Nyevangelismen hade sina rötter inom både pietismen och metodismen. Rosenius hade tänkt att bli präst men råkade i svåra tvivel då han kom till Uppsala. Han fick då hjälp av den metodistiske missionären *George Scott* i Stockholm. När Scott av myndigheterna tvingades lämna Sverige tog Rosenius över verksamheten som lekmannapredikant i den nyöppnade *Betlehemskyrkan* (tidigare Engelsk kyrkans lokaler). Framför allt ville Rosenius hålla

sig till Luther. Han var dock oklar i fråga om kyrka och ämbete och detta ledde bland annat till att han gick emot de s.k. lutherseparatisterna, vilka kring 1810 hade protesterat mot Svenska kyrkans nya böcker och därför bildat fristående lutherska församlingar. (se Korset och Kronan, nr 113, sid 2).

I bibelfrågan höll Rosenius fast vid Skriftens inspiration och ofelbarhet och detta var också den självklara inställningen inom EFS under väckelsens tid. Men senare utsattes EFS för svåra prövningar.

Waldenströms försoningslära

Den briljante förkunnaren *Paul Peter Waldenström* (1838-1917), präst i Svenska kyrkan och riksdagsman, vilken bl.a. efterträdde Rosenius som redaktör för tidningen *Pietisten*, kom tyvärr att ifrågasätta den biblisk-lutherska läran om försoningen. Han förnekade att Kristus drabbades av Guds vrede och led straffet i hela mänsklighetens ställe. Han menade att någon sådan försoning inte behövdes eftersom Gud alltid varit kärleken. Endast människan behöver försonas, inte Gud. Detta var en fruktansvärd förnekelse, mitt i den evangeliska väckelsen. Waldenström var mycket vältalig och skrev många skrifter där han bl.a. öppet kritiserade Luther för dennes lära om försoningen.

I sina minnesanteckningar skriver Waldenström:

”På våren 1872 var jag så fullviss, vad denna sak angår, att jag ansåg mig böra i en predikan i Pietisten framlägga den klart och bestämt... Där framhöll jag: 1) att genom vårt syndafall ingen förändring inträtt i Guds hjärta; 2) att det därför icke var någon Guds grymhet eller vrede mot människan, som genom syndafallet kom i vägen för människans salighet; 3) att den förändring, som inträffade vid syndafallet, var en förändring hos människan allena, i det att hon blev syndig samt därigenom avföll från Gud och det liv, som är i honom; 4) att till följd därav för hennes salighet behövdes en försoning, men icke en försoning, som blidkade Gud och framställde honom åter nådig,

utan som borttog människans synd och framställde henne åter rättfärdig...”

(P. P. Waldenström, minnesanteckningar 1838-1875, 1928. Stockholm: s 272f.)

Detta gav upphov till en uppslitande strid, inte bara inom EFS utan bland kristna i hela landet. Överallt diskuterades försoningen. Så kom denna strid att få det egendomligt motsägande namnet ”den stora försonings-striden”. Waldenström hade också börjat med slutna nattvardsgångar. Till följd av detta uteslöts han ur EFS och avsåg sig också prästämbetet. Han kom istället att år 1878 grunda ett nytt samfund, *Svenska Missionsförbundet* (SMF) [vilket numera har uppgått i Ekumeniakyrkan].

En forskare skriver: *”Slutet av 1870-talet och hela 1880-talet hade inneburit en kraftig åderlåtning av EFS. Genom de teologiska frågorna om nattvard, försoning och bekännelse på 1870- och 1880-tal lämnade stora delar av den ursprungliga nyevangeliska rörelsen på lokal och regional nivå sin relation till EFS. Dessa delar menade att denna riksorganisation hade en alltför snäv konfessionalitet.”* (Torbjörn Larspers: *Konfessionalitet och medbestämmande...*, (kyrkohistorisk) doktorsavhandling 2012, s. 129).

Kolmodin och bibelfrågan

Även om EFS förlorade många anhängare stod man fast i läran om försoningen. De som tyckte att EFS var en alltför konfessionell (bekännelsetrogen) organisation lämnade rörelsen.

Men då kom på nytt ett allvarligt hot inifrån rörelsen. Det var professor *Adolf Kolmodin* (1855-1928) som var knuten till EFS missionsinstitut (senare Johannelunds teologiska högskola). Kolmodin var präst och blev professor i exegetik i Uppsala och senare föreståndare för Fjellstedtska skolan. Kolmodins bibelsyn gjorde att en schism bröt ut inom EFS. Det var framför allt Kolmodins skrift *Kristendomen och den*

urkristna församlingens bibel (1908), som vållade strid.

Den framstående förkunnaren *Axel B. Svensson* (1879-1967) tillhörde dem som skarpast kritiserade Kolmodin. En grupp kring honom bildade först "Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bibeltrogna Vänner", vilket snart ledde till en total brytning (1911). Efter denna strid kom EFS i fortsättningen att inom sig acceptera en viss bibelkritik, medan Bibeltrogna Vänner (BV) höll fast vid läran om Bibelns inspiration och ofelbarhet. Den nya synen inom EFS fortsatte och blev värre under 1900-talet och resulterade i att man från ledningens sida kring 1970 helt accepterade den moderna bibelkritiken (t.ex. företrädd av Torsten Nilsson, Birger Olsson m.fl.) "Lite surdeg syrar hela degen" (Gal. 5:9) besannades här.

Axel B. Svensson (som bl.a. skrev under signaturen *Amythos*) framhöll att EFS höll fast vid sin gamla linje så länge hovrättsrådet *Carl Ulrik Widström* (d. 1906) levde. Han var "Stiftelsens mångårige, ovanligt kraftfulle och målmedvetne ordförande ... Stiftelsens ställning till Bibeln hade alltid varit klar och tydlig. Man höll fast vid reformationens grundprinciper, och trodde sålunda, att den Heliga Skrift är Guds ord." (Den moderna teologin och Bibeltrogna Vänner, 1912, kap. 3, inledningen.).

EFS började 1907 ge ut en skriftserie som redigerades av professor *Kolmodin*. När häfte nr sju kom förklarade en kommitté som granskade skrifterna att Stiftelsen inte kunde ställa sig bakom denna artikel. Det var den nämnda artikeln om "*Kristendomen och den urkristna församlingens bibel*" man reagerade mot. Det gjordes då vissa strykningar och förändringar för att skriften ändå skulle kunna ges ut. Detta vållade många häftiga debatter och pastor B. Wadström framhöll att "*utgivandet av en sådan bok vore ett övergivande av Stiftelsens gamla*

ståndpunkt". Men då svarade professor *Kolmodin* att "Stiftelsen måste komma på *en ny ståndpunkt*, ty det vore ej gott att ständigt envist blicka tillbaka på det gamla; man måste också skåda framåt och se, vad en ny tid fordrar."

– "*I sitt svar på detta framhöll pastor Bernhard Wadström bl.a., att Bibelns auktoritet icke av någon tid finge rubbas, att den ifrågavarande boken skulle åstadkomma mycken oro inom församlingen och i betänklig grad rubba förtroendet till Stiftelsens hela verksamhet.*"

Axel B. Svensson gav följande tydliga omdöme om Kolmodins skrift:

"Alla Bibelns uppgifter i historia, geografi o.d. underkännas i så måtto, att de enligt Kolmodins mening äro otillförlitliga, såvida den vetenskapliga forskningen funnit dem felaktiga. Skulle de komma i strid med forskningens resultat, så skola nämligen dessa senare skänkas tilltro framför Bibelns egna uppgifter. Det är tydligt, att K. med sådana åsikter icke kan anse hela Bibeln vara Guds ofelbara ord. Det säger han också ut fast i försiktiga ordalag." (a.a.)

Axel B. Svensson och kyrkofrågan

Den unge Axel B. Svensson brottades mycket med kyrkofrågan. Kunde det vara rätt att stå kvar i en statskyrka, som inom sig rymde så mycket villfarelse? Axel B. tillhörde ju Nathan Söderbloms och den liberala teologins skarpaste kritiker. Han visste mycket väl hur ledande teologer, biskopar och präster i många stycken avvek från Bibeln och bekännelsen. Han skrev bl.a.:

"Det kan anses fastslaget, att statskyrkan som sådan redan i det närmaste övergivit ordet och läran och sålunda svikit sig själv. Sedan kyrkans myndigheter till innehavare av de högsta ämbeten börjat utnämna män, som om de levat och på samma sätt som nu talat för femtio år sedan, utan barmhärtighet skulle blivit skilda från prästämbetet; sedan man fått bevittna,

hurusom konsistorierna giva renlärighetsbetyg åt prästmän, som fräckt förneka Gud ord, Jesu gedom, den ställföreträdande försoningen, arvsynden, evighetsstraffen och djävulens tillvaro; sedan man fått nära nog formligt prejudikat på att en präst kan tro vad som helst och även lära nära nog vad som helst utan allt straff; sedan vid rikets universitet samtliga teologie professorer upphört att tro, att hela Bibeln är Guds ofelbara ord, – ja sedan man sett allt detta, må man väl med sorg i hjärtat fastslå, att statskyrkan gjort sig själv omöjlig.” (*I en kyrklig fråga*, 1909, i ”Luthersk Bekännelsekyrka, 1972, utg. Per Jonsson, s. 46f).

Sammanfattning av det kyrkliga läget

Det kan vara värt att sammanfatta Axel B. Svenssons kritik av Svenska kyrkan:

1. Biskoparna lär falskt och borde avsättas.
2. Konsistorierna förklarar präster som fräckt förnekar Guds ord för renläriga.
3. Dessa präster förnekar Bibelns grundläggande sanningar: Kristi gedom, försoningen, arvsynden, de eviga straffen, djävulens existens.
4. En präst kan tro och lära nästan vad som helst utan ingripande.
5. Ingen av de teologie professorerna vid universiteten tror att hela Bibeln är Guds ofelbara ord.

Axel B. Svenssons kritik är förödande. Den som närmare satt sig in i förhållandena kan bekräfta att Svensson inte överdriver. Idag ser vi också hur avfallet från Bibeln och bekännelsen har accelererat i en omfattning som Axel B. Svensson knappast kunde ha föreställt sig.

Något om Axel B. Svenssons person

Det är lätt att förstå att en så mångsidig person som Axel B. Svensson på allvar brottades med frågan om vad som är den rätta, bibliska vägen när det gällde den så djupt avfallna Svenska kyrkan. Denna

hade ju en gång i tiden präglats av reformationens bibliska kraft och ortodoxins rena och klara lära. Axel B. kom från ett gudfruktigt hem och hade varit ute i världen som sjöman och tappat bort sin tro. Under en storm insåg han att var förlorad och insåg hur dåraktigt det var att gå bort från Gud. Men han vände ändå inte tillbaka till Gud vid denna tid. Han utbildade sig till lärare och var särskilt intresserad av historia. Under studietiden var han mycket radikal och ansåg sig helt ha lämnat kristendomen. Han blev intagen av den nya, liberala teologin och såg Bibeln endast som mänskliga funderingar. Och han tyckte synd om enkla människor som trodde på allt detta och ”*tyckte att det var hans plikt att upplysa dem om deras misstag*” (Elsa Bengtsson, Axel B. Svensson, *En levnadsteckning*, 1979, s. 35).

Av denne unge bibelkritiske radikal blev det så småningom i stället en radikal kristen kämpa för Bibelns sanning! Här är inte platsen att närmare berätta om hans omvändelse, men efter denna blev han snart en verklig väckelseledare. År 1907 startade han tidskriften *Nya Väktaren*, som han redigerade fram till sin död nära 60 år senare! Outtröttligt kämpade han med skrivande och predikande för den bibliska sanningen. För honom var den bibliska läran om rättfärdiggörelsen genom tron på Kristus ledstjärnan genom livet.

Kyrkofrågan

I läran om kyrka och ämbete var dock Axel B. Svensson i hög grad präglad av den pietistiska traditionen och arvet från Rosenius, som delvis avvek från Luther.

I sin ungdom var han mycket kritisk mot Svenska kyrkan. År 1911 uppmanade han lutherska kristna att bereda sig på att det skulle bli en katastrof när banden mellan stat och kyrka upphörde. Han skrev:

”Men vi vilja uppmana de troende lutherska kristna att bereda sig, så att de icke må stå

handfallna, när katastrofen inträffar.” (Elsa Bengtsson, a.a. s. 140).

År 1922 var han inne på tanken att varje bekännelsetrogen kristen borde lämna ”den svenska statskyrkan” och sluta sig till ”en bekännelsekyrka”. Han skrev då:

”Idealet är sålunda icke en missionerande förening utan en församling som utövar mission. Och det kan väl näppeligen vara något tvivel underkastat, att den dag kommer, då föreningarna skola försvinna och ersättas av församlingar. Så har det redan skett i vårt grannland Tyskland på de platser, där det över huvud taget ännu finnas sanna lutherska kristna.

Huru annorlunda, huru helt bibliskt skulle det icke te sig, om de evangelisk-lutherska missionsföreningarna voro evangelisk-lutherska församlingar, icke nattvards-föreningar enligt waldenströmskt recept, utan församlingar med av statsmakterna i borgerligt avseende erkänt dop, nattvards-utdelning, vigsel och begravning: församlingar, som befriade från statens tvång bestodo av sådana personer, som av eget fritt val hörde dit och som bekände sig av hjärtat vilja hålla fast vid fädernas beprövade lära” (a.a., s. 140f).

Axel B. var alltså vi denna tid inne på den bibliskt-lutherska läran om att de kristna själva har både rätt och makt att kalla präster och upprätta församlingar, där både ord och sakrament förvaltas.

Men vägen till en sådan fri kyrka var inte klar för honom. Han kunde inte tänka sig att de kristna endast med stöd av Guds ord bör upprätta sådana församlingar när den egna kyrkans präster lär falskt. Utifrån sitt pietistiska arv tänkte Axel B. i stället att man måste vänta på några särskilda händelser eller tecken. Han skrev:

”Nu står det säkerligen utom allt tvivel, att den dagen kommer, då en sådan på Skriften grundad organisation växer fram. Och vi rädas visserligen icke för en sådan utveckling. Men vi vilja icke heller i förtid taga något steg i den riktningen. Vi vilja vara ledda av Gud, som själv är sin kyrkas Herre” (a.a., s. 141).

Just i detta skilde sig pietismen och de nyevangeliska väckelserörelserna från Luthers och reformationens lära. För Luther var det *ett Guds bud* att varje kristen måste ta sig till vara för falska lärare och även till det yttre skilja sig från dem om det inte är möjligt att driva ut dem ur den yttre kyrkan.

Luther skriver i våra bekännelseskrifter:

”Om biskoparna ville vara rätta biskopar och vårda sig om kyrkan och evangeliet, så kunde vi för kärlekens och enighetens skull, men icke av nödtvång medgiva, att de invigde och installerade åt oss Guds ords predikare [Alltså om biskoparna verkligen vore rätta, bibliska lärare, vilket de inte var; min anmärkning]. ... Då dessa emellertid varken är eller vilja vara rätta biskopar utan världsliga herrar och furstar, som varken vilja predika eller undervisa eller döpa eller utdela nattvarden ... så får icke för deras skull kyrkan lämnas utan tjänare. Såsom vi se av gamla exempel i kyrkan och hos fäderna, böra vi därför själva inviga till detta ämbete därtill skickade män. Och detta kunna de påviske varken förbjuda eller förvägra oss ens efter sin egen lag.” (Schmalk. art. Om vighningen och kallelsen, SKB, s. 334f, Trigl. 496, kurs. av mig).

Och i Apologin skrev Melanchton: *”Men ogudaktiga lärare [impüi doctores, falsche Lehrer, falska lärare] bör man övergiva, ty dessa handla icke i Kristi ställe, utan äro av antikrist. Kristus säger också: Tagen eder till vara för falska profeter. Och Paulus: Om någon förkunnar för eder ett annat evangelium, så vare han förbannad (Apol. art 7-8 om kyrkan, SKB, s. 184, Trigl. 244:48).*

Axel B. ansåg däremot att de kristna måste vänta på ”att den dagen kommer”. Hur och när detta skulle ske var oklart. Det viktiga var att inte företa sig något på egen hand. Gud måste leda uttåget. Men är detta inte redan befallt i Guds ord när Jesus säger att vi skall ta oss till vara för falska lärare?

Forts. i nästa nr